

TRANSPORT LOGISTIKASI TIZIMINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH VA QO'LLAB-QUVVATLASH, LOGISTIKA XARAJATLARI VA LOGISTIKA SAMARADORLIGI

Gafurova Lola Ruyiddinovna

Qarshi Davlat Texnika Universiteti assistenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17997313>

Annotatsiya. Ushbu maqolada transport logistikasi tizimini davlat tomonidan tartibga solishning asosiy yo'nalishlari, logistika infratuzilmasini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va logistika xarajatlarining iqtisodiy jarayonlarga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, so'nggi yillarda transport-logistika ko'rsatkichlarining rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Misol tariqasida yaratilgan statistik ma'lumotlar asosida logistika xarajatlari dinamikasi va logistika samaradorligini baholash uchun jadval va diagrammalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: transport logistikasi, davlat tartibga solishi, logistika xarajatlari, logistika samaradorligi, infratuzilma.

Zamonaviy iqtisodiy tizimda transport logistikasi davlatlar raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Global savdo hajmining ortishi, ishlab chiqarishning geografik jihatdan tarqalishi, xalqaro transport koridorlarining kengayib borishi logistika tizimiga bo'lgan talabni keskin oshirdi. Bunday sharoitda logistika jarayonlarini samarali tashkil etish nafaqat xususiy sektor faoliyatiga, balki davlatning aniq siyosiy qarorlari va tartibga solish mexanizmlariga ham bevosita bog'liqdir. Transport logistikasi tizimini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash iqtisodiyotda transport xarajatlarini kamaytirish, yuk yetkazib berish tezligini oshirish, eksport-import operatsiyalarini optimallashtirish va umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada transport logistikasi tizimini davlat tomonidan tartibga solishning mazmuni, asosiy yo'nalishlari, logistika xarajatlarining iqtisodiy jarayonlarga ta'siri hamda logistika samaradorligini baholash mezonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamlashtirish va transport koridorlarini rivojlantirish bo'yicha davlat dasturlarining iqtisodiy ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Transport logistikasi – bu yuklarni manzildan manzilga xavfsiz, tez va minimal xarajatlar bilan yetkazib berishni ta'minlaydigan murakkab iqtisodiy jarayondir. Ushbu jarayon transport, omborxona, bojxona rasmiylashtiruv, multimodal operatsiyalar, ekspeditorlik xizmati kabi bosqichlarni o'z ichiga oladi. Davlatning bu jarayonga aralashuvi iqtisodiy barqarorlik, savdo xavfsizligi va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini ta'minlashga qaratilgan.

Davlat tomonidan tartibga solishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- logistika infratuzilmasini rivojlantirish uchun investitsion muhit yaratish;
- transport koridorlari va yo'lovchi-yuk tashish tarmoqlarini kengaytirish;
- tarif siyosatini shakllantirish va tartibga solish;
- bojxona, ruxsatnomalar, tranzit tartiblarini soddalashtirish;
- logistika bozorida raqobatni ta'minlash;
- raqamli logistika platformalarini joriy etish orqali jarayonlarni shaffoflashtirish.

Transport-logistika infratuzilmasiga davlat investitsiyasining oshirilishi xususiy sektor uchun rag'bat sifatida xizmat qiladi. Zamonaviy avtomobil yo'llari, temir yo'l liniyalari, logistika

markazlari, chegara o'tish punktlari, intermodal transport tizimlari to'g'ridan-to'g'ri davlat siyosatining natijalaridir.[1]

Transport logistikasi sohasiga davlat tomonidan beriladigan qo'llab-quvvatlash turlicha shakllarda bo'lishi mumkin. Quyidagi asosiy yo'nalishlar eng samarali hisoblanadi:

Davlat tomonidan transport yo'llari, terminal komplekslari, logistika markazlari va multimodal transport tizimlarini rivojlantirishga katta mablag' yo'naltiriladi. Bu esa logistika xarajatlarini kamaytirish va tashish tezligini oshirishga xizmat qiladi.

Elektron bojxona tizimlari, "bir darcha" tamoyili, tranzit tartiblarining liberallasuvi yuklarning chegaradan o'tishini tezlashtiradi. Bu, o'z navbatida, yuk yetkazish vaqtini qisqartirib, eksport imkoniyatlarini kengaytiradi.

Davlat ichki va xalqaro yuk tashish tariflarining asoslangan bo'lishini nazorat qiladi. Adolatli tarif siyosati logistika xizmatlari bahosining barqaror bo'lishini ta'minlaydi.

Transport monitoringi, GPS kuzatuv, elektron yuk xatlari (e-CMR), raqamli ombor boshqaruvi kabi texnologiyalar logistika jarayonlarini ancha yengillashtiradi.

Soliq imtiyozlari, investitsiya grantlari, davlat-xususiy sheriklik loyihalari orqali logistika sohasiga investitsiyalar jalb etiladi.[4]

1-jadval.

O'zbekistonda logistika ko'rsatkichlari

Yil	Logistika_xarajatlari mln\$	Logistika_samaradorligi indeksi
2020	520.0	3.1
2021	545.0	3.25
2022	590.0	3.33
2023	615.0	3.45
2024	640.0	3.52

Logistika xarajatlari — bu mahsulotni ishlab chiqaruvchidan iste'molchiga yetkazish jarayonida yuzaga keladigan barcha xarajatlar yig'indisidir. Ular quyidagi asosiy qismlardan iborat:

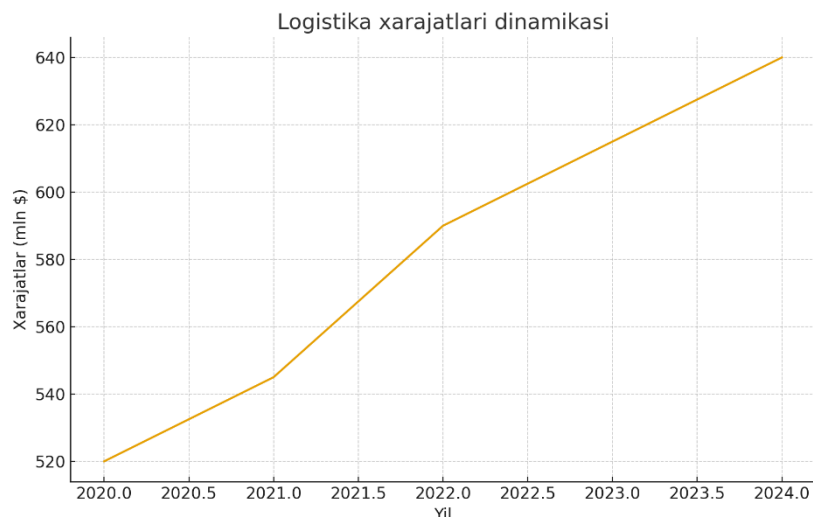
- transport xarajatlari
- omborxona xarajatlari
- yuklarni qayta ishlash xarajatlari
- sug'urta va xavfsizlik xarajatlari
- bojxona rasmiylashtiruv xarajatlari
- axborot texnologiyalari bilan bog'liq xarajatlar

Dunyo iqtisodiyoti tajribasiga ko'ra, ko'plab davlatlarda logistika xarajatlari YAIMning 10–15 foizini tashkil qiladi. Samarali logistika tizimiga ega davlatlarda esa bu ko'rsatkich 7–9 foiz atrofida bo'ladi.[3]

Logistika xarajatlarning yuqoriligi mahsulot narxining oshishiga sabab bo'ladi. Shu bois logistika xarajatlarini kamaytirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

1- diagramma

O'zbekistonda logistika xarajatlari dinamikasi

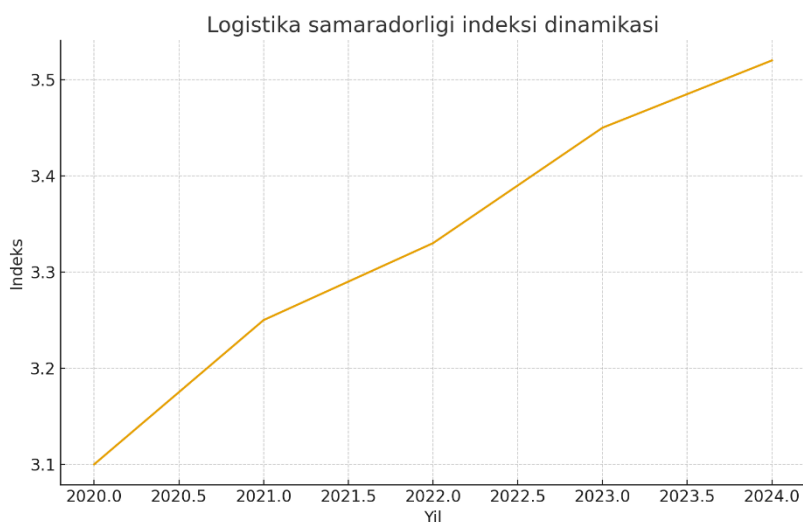
Logistika samaradorligi — bu transport tizimining iqtisodiy, texnik va tashkiliy jihatdan qay darajada samarali faoliyat yuritishini ko'rsatadigan ko'p omilli ko'rsatkichdir. Asosiy mezonlar:

- yuk yetkazish vaqti
- transport xarajatlari miqdori
- yuklarning saqlanish darajasi va xavfsizlik ko'rsatkichi
- ombor almashinuvi tezligi
- mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati
- transport vositalaridan foydalanish koeffitsienti

Xalqaro reytinglar ichida Jahon bankining “LPI — Logistics Performance Index” ko'rsatkichi eng mashhuri bo'lib, unda bojxona samaradorligi, infratuzilma, xalqaro tashish sifati, kuzatuv texnologiyalari, logistika xizmatlari sifati va yetkazib berish tezligi baholanadi.

2-diagramma

O'zbekistonda logistika samaradorligi indeksi

Transport-logistika tizimini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari

Elektron logistik tizimlar yuk oqimlarini real vaqt rejimida kuzatish imkonini yaratmoqda. Bu esa jarayonlarni optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish va mijozlar ehtiyojiga tez javob berishga yordam beradi.

Bir nechta transport turlaridan foydalanish — masalan, avtomobil + temir yo'l + dengiz — yuk yetkazishni arzonlashtiradi va tezlashtiradi.

Qayta tiklanuvchi yoqilg'idan foydalanish, ekologik talablar, past uglerodli transport vositalarini qo'llash global transport siyosatining muhim qismiga aylangan.

Trans-Yevropa, TRACECA, "Bir Makon — Bir Yo'l" tashabbusi, Shimol–Janub koridori kabi loyihalar mintaqalararo savdoni jadallashtiradi.[2]

Xulosa qilib aytganda, transport-logistika tizimini davlat tomonidan tartibga solish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Logistika xarajatlarining kamayishi, tashish tezligining oshishi va eksport-import amaliyotlarining soddalashuvi korxonalar raqobatbardoshligini oshiradi. Raqamlashtirish, multimodal tashishlarning kengayishi, bojxona tartiblarining takomillashuvi logistika samaradorligini yanada oshiradi. Samarali logistika tizimi — har qanday iqtisodiyotning strategik ustunligidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abdullayev, A. O'zbekiston transport-logistika tizimini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2019. – 215 b.
2. Xudoyqulov, M., & Jo'rayev, O. Transport tizimini boshqarish va logistika asoslari. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2021. – 188 b.
3. Mamajonov, I. Logistika jarayonlarini optimallashtirishning zamonaviy yondashuvlari. – Toshkent: "Iqtisodiyot", 2020. – 164 b.
4. Karimov, B. Transport infratuzilmasini rivojlantirish va davlat siyosati. – Toshkent: "Universitet", 2018. – 142 b.
5. Rasulov, K. Mintaqaviy logistika markazlarini tashkil etishning nazariy asoslari. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2022. – 130 b.